

הסכיזופרן הראשון: איך נוצרה הדמות הקרועה והמפוצלת של בלעם?

הכומר, המופתי ו(להבדיל) הרב נפגשו כדי לדון בצרכי הקהילה. הכומר ביקש לפתוח את לבו: "אנחנו מאזינים לווידיויים של מאמינינו ומעניקים להם מחילה, אך לנו עצמנו אין מי שיאזין. אנחנו סוחבים את כישלונותינו בלי תקנה. שמא נפרוש את חטאינו זה באזני זה ונעניק מחילה איש לרעהו".

הכומר התנדב לפתוח ראשון: "צר לי להודות, אבל יש לי חולשה נוראה לכסף. כאשר אנשים תורמים לכנסייה, אינני עומד בפיתוי וגונב לעצמי". היה מזעזע לשמוע אבל החברים מחלו לו. המופתי דיבר שני: "קשה לי להוציא את המילים מהפה אבל אני מתקשה לצום את ימי הרמדאן. כשאיש לא רואה, אני חוטף בצהריים מנת סטייק עם כוס יין". היה הלם, אבל החברים התרשמו מהכנות ומחלו.

הגיע תורו של הרב: "חברים, גם לי יש חולשה: אינני יודע לשמור סודות, כשאני שומע סיפור טוב – אני רץ לספר לחבר'ה"...

אחד הרגעים המביכים בשגרת חיינו היא לשמוע על רב שסרח. שוב מתפוצצת פרשה חמורה בתקשורת על רב שמעל, לקח שוחד או ביצע פשעים אחרים וכולנו נאלמים. איננו מסוגלים להכיל את הפער בין הדמות ובין המעשה, בין הגלימה ובין הכיעור. חז"ל ראו בכך חילול ה' שאין כדוגמתו, משום שהמעשה החמור מנסר את מעמד המנהיגות הרוחנית והופך אותה ללעג ולקלס.

ועל רקע ההקדמה הזו, עולה שאלה קשה ומרתקת: כיצד אפשר להכיל את הדמות המפוצלת של בלעם? בכל התנ"ך אין דמות כל כך מבלבלת וקרועה כמו בלעם בן בעור. מצד אחד, נביא אלוקי שראשו בשמים, מצד שני, יצור שפל שלבו במדמנת הרפש. נביא שיודע דעת עליון אך מתנהג בהפקרות כאחרון המכורים לתאוותיהם. והשאלה שאמורה לסקרן כל אדם מעמיק היא, כיצד יתכן פיצול כזה בין התודעה הנעלית ובין ההתנהגות האפלה? מה בעצם מביא לחוסר הרמוניה כזה?

נתחיל עם הצד המואר של בלעם: אלו היו הימים האחרונים של עם ישראל במדבר. הם התקרבו לכיוון ארץ ישראל תוך שהם גוברים על סיחון ועוג, המלכים החזקים באזור. נותר להם לחצות מדינה קטנה וחלשה ממזרח לארץ, מואב. הם לא התכוונו לפגוע במואב, ה' ציווה אותם "אל תצר את מואב" ובכל זאת, בלק מלך מואב חשש מהעם המתקרב לגבולותיו ושבר את הראש במטרה לגבור עליהם.

בלק הבין שלא יוכל להזיק להם **בחרב** ולכן פנה לדרך אחרת: **מילים**. אפשר להרוג בחרב ואפשר להרוג בפה ובלק גייס את כוחם של המלים. הוא שלח שלוחים אל נביא דגול שישב במדין והזמין ממנו עבודה: לקלל את ישראל, "כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואת אשר יאור יאור". כאן מפרגנת התורה תיאורים עצומים אודות כוחו הרוחני של בלעם.

1. במדבר כד: וישא משלו ויאמר: נאום בלעם בנו בעור ... נאום שומע אמרי אל ויודע דעת עליון, מחזה שדיי יחזה, נופל וגלוי עיניים.

אי אפשר לטעות במשמעות המילים הכבירות: "יודע דעת עליון". בלעם היה מטייל בשמים ונהירים לו שבילי רקיע כשבילי מדין. איכות הנבואה של בלעם ממריאה לגבהים עם התיאור הבא:

במדבר רבה יד, ב: נאמר (דברים לד) 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה' – בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ... זה בלעם בן בעור ... שלוש מידות היו ביד משה שלא היו ביד בלעם: ה' מדבר עמו עומד ועם בלעם לא היה מדבר אלא נופל, שנאמר 'נופל וגלוי עיניים'. משה היה מדבר עמו פה אל פה ... ובבלעם נאמר 'שומע אמרי אל'. משה מדבר עמו פנים בפנים .. ועם בלעם לא היה מדבר כי אם במשלים, שנאמר: 'וישא משלו ויאמר'. אך שלוש מדות היו ביד בלעם שלא היו ביד משה: משה לא היה יודע מי מדבר עמו ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר: 'מחזה שדי יחזה' [התמונה האלוקית הייתה ברורה יותר]. משה לא היה יודע אימתי מדבר עמו ה' ובלעם היה יודע ... בלעם היה מדבר עמו בכל שעה שירצה, שנאמר 'נופל וגלוי עיניים', היה משתטח על פניו ומיד היה גלוי עיניים.

אלו תיאורים שלא יאומנו, שבחים שקשה להוציא אותם מהפה. אילו רמת הנבואה של בלעם הייתה רק זהה לנביאים אחרים - כמו אהרן או מרים, ירמיהו או ישעיהו - גם אז היה מדובר במעלה נדירה, אך רמת החיזיון האלוקי שלו עלתה על כולם והייתה שווה עם איכות ההתגלות של אדון כל הנביאים.

היכולות המופלאות של בלעם באות לידי ביטוי לאורך פסוקי הפרשה. אנו מקשיבים לנביא ענק שחזזה את המציאות מתחילתה עד סופה. העתיד פרוש לפניו כמו ההווה והוא מציע דברי נבואה שלא שמענו כמותם אפילו ממשה רבנו. בלעם צופה את העתיד להתרחש בכל שנות הגלות עד ימי הגאולה עת "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל". די אם מזכיר את נבואתו הפלאית אודות "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב", לדברי רש"י והרמב"ן זו תחזית מדהימה אודות קיומו הנצחי של עם ישראל, כנגד כל הסיכויים, למרות הגזירות וההשמדות היל"ת שיבואו. איש לא היה יכול לצפות דבר כזה באותה עת כשעם ישראל לא היה יותר מקבוצת נוודים שחיפשו את דרכם במדבר הגדול¹.

אך מצד שני, בניגוד חמור לכל האמור, בלעם מגלם את שפלות המין האנושי. כנגד **התודעה** הכבירה שלו הוא מציג **מידות רגשיות** שפלות שאינן בוחלות בשום מעשה אסור. ראשית: **הרוע** שלו. בלעם עושה שימוש ביכולות הנשגבות שלו כדי לקלל ולהשחית אומה שלמה שלא עשתה לו דבר.

השיטה המעשית של בלעם הייתה כזו: הרי לכאורה כיצד ביכולתו לקלל את ישראל? הרי נביא מאזין למה שאומרים לו **מהשמיים** ולא מדבר **אל השמים**? מסבירה הגמרא (**ברכות ז,א**): "מי איכא ריתחא לפני הקב"ה? כן, דכתיב 'ואל זועם בכל יום', וכמה זעמו, רגע ... ואין כל בריה יכולה לכוון אותה שעה חוץ מבלעם הרשע, דכתיב 'יודע דעת עליון' ... היה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה".

הכול תלוי בעיתוי, ולפעמים נופלים בעיתוי לא טוב ודברים משתבשים. בלעם היה יודע לכוון את אותה שעה שהקב"ה יושב על כיסא דין וזועם ומחמיר עם החוטאים². בלעם היה מנצל את הרגע ומגניב דברי קטרוג וגורם הרס לשונאיו. כך שמדובר באיש שפל שלא מאס בשום דרך רעה כדי להשחית.

אך מה שגרוע יותר הוא השפלות המוסרית שלו. היא באה לידי ביטוי בסוף הפרשה: תכניתו נכזבת והוא מאבד את היכולת לקלל את ישראל ואז מציע הצעה מגונה שאפילו קל שבקלים לא מעלה בדעתו: לשלוח את בנות מדיין במטרה להחטיא את ישראל בזנות. הרגע הזה משקף היטב מיהו ומהו. ראשו בשמים אבל לבו במעמקי החטא.

כך מסכמת המשנה דברים נוראים: **אבות היט: כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע³. עין טובה [שמח בחלקו ומפרגן לאחרים], ורוח נמוכה [ענווה] ונפש שפלה [שליטה בתאוות] - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה [מרירות וקנאה], ורוח גבוהה [גאווה], ונפש רחבה [תאוותנות] - מתלמידיו של בלעם הרשע.**

אברהם אבינו ובלעם מסמלים שתי אסכולות, שני בתי מדרש לחיים. בעוד שאברהם הוא **אבי המידות הטובות**, הוא שמח בחלקו ומבקש רחמים אפילו על אנשי סדום הרשעים, הוא נוהג בצניעות ואינו מכיר אפילו ביופייה של אשתו כדבריו: "הנה נא ידעתי וגו'", בלעם הוא **אבי המידות הרעות**, הוא מבקש לקלל אומה ישרה שלא עשתה רע ומציע לפתות את בנות מדיין במחנה ישראל.

והשאלה העצומה שכל אחד אמור לזעוק היא: מה חסר לבלעם בחיים? מדוע אינו שמח בחלקו ומתרכז באהבת האדם? כיצד אפשר להיות בו זמנית "יודע דעת עליון" וגם 'אבי המידות הרעות'?

¹ **כתובת בלעם:** דמותו האגדית של בלעם קיבלה אישוש מעניין בדור האחרון בחפירות ארכאולוגיות בשומרון. נקדים כי סיפורו של בלעם היה ידוע תמיד אך ורק מסיפור התורה. זהו הסיפור היחיד בתורה שאיש לא היה עד לו, אפילו לא משה רבנו. איש לא ידע אודות הנביא המדייני שעלה על גבעות הגבול המואבי מול מחנה ישראל במטרה לקללו והנס הכביר שאירע להם. הקב"ה סיפר זאת למשה והוא כתב בתורה.

אולם לאחר מלחמת ששת הימים, מצא צוות ארכאולוגים הולנדי 'מקדש' ארמי עתיק באזור בקעת הירדן, ועל קירותיו חרטות כתובות טיח בת קרוב ל-3000 שנה בשפה ארמית קדומה (ראו ברשת לפי 'כתובת בלעם'): "זה ספר בלעם בר בעור איש חוזר אלוהין, ויאתו אלוה אליו בלילה ... ויאמרו לבלעם בן בעור כה יפעל אל ... הכרכת בני יעקב מכחשן בחשך ואבדן הנה תשטינו והוא חלוש".

² דוגמה לכך הוא הסיפור עם רבנו הזקן במאסר, שידע להכיר את השעה לפי הארת צירופי השמות האלוקיים.

³ מדוע מדברת המשנה על **תלמידיהם** של אברהם ובלעם ולא **עליהם עצמם**? וארט ידוע אומר כי כלפי חוץ, בלעם היה נראה כמו אברהם אבינו. קדוש עליון. וכדי להכיר אותו באמת צריך להביט על תלמידיו. הדור הבא יודע לזהות היטב את מהותו של הרב...

האם ההתגלות האלוקית אינה אמורה לחלחל אל הלב ולהעמידו בקרן אורה?! ובקיצור: **מה יוצר ומניע פער מוסרי כזה אצל בלעם ותלמידיו?**⁴

הדין בנושא חשוב לאור דברי הגמרא הבאים: **סנהדרין קו: מר בריה דרבינא אמר לבנו: בכל המלכים וההדיוטות של אומות העולם אל תרבה לדרוש, חוץ מבלעם הרשע שכל מה שתמצא בו - דרוש בו.**

חז"ל סברו שבלעם הוא **דמות נצחית**. לא מדובר רק באדם חולף, אלא בתופעה פסיכולוגית בלב כולנו של **פיצול ושניות** בין הידע אודות מה **שנכון לעשות** ובין הקושי להתאים את הדברים **למעשה בפועל**. הדמות של בלעם אמורה לעמוד כתזכורת קבועה אודות העבודה ליצירת הרמוניה בין הראש והלב.

ב. כדי לחדד יותר את השפלות של בלעם, נשים לב לדבר הבא. ישנו פירוש למדני מבריק אודות אחד הסיפורים המרכזיים בפרשת השבוע.

לאורך לא פחות מחמישה עשר פסוקים! מתארת התורה סיפור משונה אודות האתון של בלעם. בלעם יצא רכוב על אתונו לכיוון מחנה ישראל, אך מלאך ה' התייצב עם חרב בידו לפני האתון וחסם את דרכו באורח פלא, רק האתון ראתה את המלאך ולא בלעם. האתון המבוהלת נטתה מאימת החרב לצד הדרך ולחצה בכוח את רגל בלעם אל הקיר. בלעם היכה את אתונו שלוש פעמים ואז אירע נס: האתון פתחה עליו פה: "מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלוש פעמים?" פתאום פקח ה' את עיני בלעם והוא ראה את המלאך מול עיניו. המלאך התיר לו ללכת אך התרה בו כי יוציא מפיו רק את אשר ישמע מה'.

תכלית הסיפור בכללות היא (ראו ספורנו וכלי יקר) היא להפגין את האפסות של בלעם ולהוכיח כי "לב מלכים ושרים ביד ה'". המלאך רצה להבהיר לו כי כוח הנבואה נובע רק מרצונו של ה' ולכן אפילו אתון יכולה לראות שכינה ולדבר ואילו הנביא הדגול לא יראה ולא ישמע דבר.

אך מה שמוזר במיוחד בסיפור הוא הפרט הבא:

2. במדבר כב, כח: ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם: מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלוש רגלים. רש"י - רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה.

לפי פרשנות רש"י שמקורה במדרש תנחומא, הדיאלוג בין בלעם לאתונו נסב סביב מצוות "עלייה לרגל". האתון נזפה בו על כך שהוא רוצה לבטל את מצוות העלייה לרגל שלוש פעמים בשנה. וכמובן, מדובר בדרשה תמוהה ביותר: הרי בלעם רצה לבטל את כלל הקיום של ישראל ואם היה מצליח בתכניתו ההרסנית חלילה, היו מתבטלות כל מצוות התורה? ואם המדרש מסתמך על הלשון "שלוש רגלים" אין זה אומר דבר, שכן המילה "רגל" בתורה פירושה "פעם" ואפשר לפרש בפשטות 'שלוש פעמים'?

ישנו פירוש מיוחד במינו בספר החסידי "שם משמאל", שכתב האדמו"ר מסוכטשוב לפני כמאה שנה:

שם משמאל בלק: יש להתבונן מאי אולמא דשלוש רגלים מיתר המצות שבתורה? הנה אמרו רז"ל 'עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע', ונראה דג' אלה הם קנאה, תאוה וכבוד ...

⁴ **סיפור נפלא לחידוד השאלה:** יהודי עשיר חיתן את בתו עם בחור תלמיד חכם, אך תקופה קצרה אחרי החתונה, החתן נעלם. נפל סכסוך בינו ובין אשתו הצעירה והוא ברח מהעיר. הכלה האומללה נתקעה בעגינותה ואיש לא היה יכול לסייע לה. יום אחד הופיע בעיר אדם והציג את עצמו כבעלה של האישה. הוא סיפר שהתחרט על מה שקרה ורוצה לחזור לחיות עמה או לתת לה גט באם תרצה בכך. האישה הלכה עמו הביתה ושוחחה עמו, אך משהו בלב לא נתן לה מנוחה. הוא ידע את כל הפרטים על חייהם המשותפים, אך משהו הציק לה. אביה הלך להתייעץ עם רבה של פראג, הנודע ביהודה, הגאון רבי יחזקאל לנדא והרב הציע לו כיצד לעמוד על קנקנו של האיש. בליל שבת, הלכו העשיר וחנתו לבית הכנסת, ובכניסה לאולם אמר הגביר לאיש: לך אל מקומנו בבית הכנסת ואני עוד רגע אגיע. ואז האיש נאלם. הוא לא ידע היכן מקום המשפחה. היכו בו מכות נמרצות עד שהודה כי פגש את החתן האמתי והלה סיפר את כל הפרטים אודות אשתו ועלה בדעתו לבוא במקומו העירה ואחת מהשתיים: או להפוך לחתנו של העשיר או לתבוע מתן גט תמורת סכום הגון. העשיר הנדהם רץ לביתו של הרב וביקש להבין כיצד עלה בדעתו לבדוק כך את האישה. השיב הרב בפשטות: איש שפל שמוכן לקחת אשת איש בעבור בצע ממון, לא יזכור לברר איפה מקום הישיבה בבית הכנסת. כאשר הראש נמצא במעמקי הרפש, לא זוכרים בכלל שיש עולם נעלה ממעל... ולכן עולה השאלה על בלעם: איך אפשר לחיות בשני העולמות במקביל?

עין רעה היא קנאה ורוח גבוהה היא כבוד ונפש רחבה היא תאוה ... וידוע שג' הרגלים נותנים כח ועוז לישראל לעמוד נגד ג' אלה ... בפסח באה המצוה לאכול לחם עוני רומז לרוח נמוכה ... שבועות הוא לעומת התאוה כמאמר הרמב"ם ז"ל ... שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה ... וחג הסוכות היא היפוך הקנאה אלא טובת עין ועל כן באה בו מצוות הלולב שיעשו כולם אגודה אחת ... ובזה יש לפרש ששלוש פעמים בירך בלעם כנגד שלוש הרגלים כי הוא רצה לעקרו מישראל.

שלוש הרגלים הם שלושה מועדים טיפוליים בהם מעניקים תשומת לב וטיפול שורש לכל אחת מאבות המידות הרעות מהן סבל בלעם: בפסח, חג האמונה, אנו מתמלאים ענווה לנוכח הניסים שנעשו לנו ולכן אוכלים את המצה הדקה המסמלת שפלות. בשבועות, חג מתן תורתנו, מקבלים את הכוח להתעלות מעל הבלי החומר ולהיאבק בתאוה. ואילו חג הסוכות הוא חג האחדות, בו כל ישראל יוצאים ביחד אל הרחוב ומתגוררים באוהל עראי ונטלים ארבעת המינים המסמלים כידוע את אחדות ישראל.

ולכן בלעם נאבק במיוחד בקיומם של שלוש הרגלים, שכן בהיותו מוצף בתאוותיו, היה נזעם במיוחד לנוכח עליונות ישראל עליו בתחום המאמץ לתיקון ושיפור המידות.

וכאן שבה ועולה השאלה המרכזית: מה קרה לו לבלעם? מה הפיל אותו? האם ההתגלות האלוקית לה זכה לא אמורה לשמור אותו קדוש, טהור ונשגב?!

אנו רוצים להציג שני ביאורים שתכליתן היא אחת: הבנה כי הדרך היחידה לטפל במידות היא מתוך אמונה והיצמדות להוראות התורה. הפרודיה על בלעם מלמדת כי ללא תחושת "ביטול" עמוקה והתמסרות לדרכי ה' – לא ייתכנו אפילו חיי חברה כשרים עם צניעות, מוסר ויושר.

ג. מספרים על מלך חזק שיצא למסע צייד ביער. הוא פגש רועה צאן יפה עיניים שהרשים אותו מאוד. המלך יצא שוב למסע ציד ושוב הרגיש צורך להחליף מילה עם הרועה. המלך מצא את עצמו מוקסם מבהירות המחשבה של האיש וביקשו להפוך להיות יועץ קרוב שלו. הרועה עבר לגור בארמון, התקדם במהירות בסולם הפקידות עד שהפך להיות שר האוצר של הממלכה. המלך סמך עליו בעיניים עצומות ומעולם לא חקר ודרש אחריו.

השרים הוותיקים ראו כיצד הרועה ממריא והתפוצצו מקנאה. הם חיפשו דרך להכשיל אותו. הם היו בטוחים כי אדם עני כמותו שנחשף לאוצרות כאלו, בוודאי נופל ביצרו וגונב מאוצר הממלכה. נותר להם למצוא את המקום בו מחביא את הכסף. הם עקבו אחריו, הם פרצו בסתר לביתו, עד שגילו כי בקצה הבית ישנו חדר סגור שאיש לא מורשה להיכנס אליו. אפילו לא בני הבית הקרובים. כאשר השר שב מבית המלוכה מדי ערב הוא מסתגר שם לדקות קצרות. הם היו בטוחים שעלו על זה.

השרים הלשינו למלך על חדר הסתרים והמלך תבע לחשוף בפניו את החדר. השר פרץ בבכי, התחנן לוותר לו, הוא מתבייש להראות מה מתחולל שם, אך כמובן שניסיונות התחמקות הרגיזו יותר את המלך והוא תבע להגיע מיד עם השרים אל החדר הסודי. החדר נפתח והנה הם רואים מקום ריק, בפנינה עומד כיסא, ולידו מקל רועים, תרמיל וחליל. הרועה הסביר: "מאותו יום בו נלקחתי מהיער והתקדמתי בסולם הדרגות, התמלאתי חשש שאסחף אחרי הגדולה ואחשוב שהכול באמת שייך לי. אני עלול אפילו לגנוב מהכספים האדירים שעברו תחת ידי". לכן בכל ערב אחרי העבודה, אני נכנס לכאן, מתיישב על הכיסא, לוקח בידי את התרמיל והחליל ומזכיר לעצמי איפה הייתי לולי חסדו של מלכי האהוב. שוב ושוב אני משנן כי אדם ככל האנשים אני, ללא שום זכויות יתרות, ולהיפך, עם חובות יתרות כתוצאה מהאמון שהמלך נתן בי".

למען האמת, אין כל פלא על ההנהגה של בלעם. הוא מפגין את ההתנהגות המקובלת. בדרך הטבע, אדם הוא אנוכי, הוא מלא בעצמו ועסוק בעונג ובהנאה. הפלא האמתי הוא על אברהם אבינו ומשה רבנו. הם האנשים המופלאים שהתעלו מעל עצמם וויתרו על התאוה המידית. ואכן הדרך היחידה להגיע להישגים כאלו היא רק דרך העמדת האלוקים במרכז החיים.

ישנן שתי דרכים לחיות את החיים: או שאני עומד במרכז או שהקב"ה עומד במרכז. כל עוד מרכז החיים הוא אני, גם לימוד רוחני נעלה לא יעזור. שכן כל הלימוד יתועל כדי לבנות את עצמי. אני לא רק נהנה

מהחיים, אלא גם יצור רוחני שנהנה משיעור טוב. הכרת האלוקות הופכת להיות עוד צעד בבניית האגו שלי. ומכאן קצרה הדרך להמשך התדרדרות בהנאות ותענוגים אחרים.

הדרך היחידה להתמודד עם המידות הרעות, היא כאשר מעמידים את האלוקים במרכז: תחושת ה"ביטול" ממלאת את האדם **בענווה**. הוא מבין שכל מה שהשיג היה בזכות הבחירה של האלוקים בו. ה"ביטול" הוא גם מכשיר רב עוצמה כנגד **התאווה**, משום שהאדם חי בתחושת יראה ש"הנה ה' ניצב עליו ומלוא כל הארץ כבודו ומביט עליו". וה"ביטול" הוא התרופה הטובה ביותר כנגד **הקנאה**, משום שהאדם חי בתחושה ברורה שהאלוקים בחר בו והעניק לו כוחות כדי לבצע את השליחות הייחודית שלו. אין מה לקנא באחרים, משום שהוא נבחר למשימה ייחודית שאחרים לא נבחרו אליה ונוצר בו משהו אישי שאין באחרים. כמו שלאחרים יש משהו שאין בו, גם בו יש משהו שאין באחרים.

הגמרא מכניסה את כל הרעיון הגדול הזה במשפט אחד:

3. קידושין ל': תנו רבנן: קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' ... אמר רבי שמעון בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהלים לז) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו.

כיצד יכול אדם לגבור על היצר בכוחות עצמו? הרי התאווה היא ה"אני" ומה יכול להיות יותר חזק מהתשווקה למלא את עצמי? היגיון?! שכלתנות?! וכי ההיגיון מסוגל לגבור על התשווקה?! רק צייתנות לרצון ה' מתוך תחושת "ביטול" עמוקה, מתוך העמדת האלוקים במרכז, יכולה לשמש מגן כנגד הקריסה הרגשית. ובלעם לא היה שם. הוא לא התכוון לרגע אחד להפוך את העבדות לאלוקים לתכלית חייו.

נסכם את הרעיון עם וארט חריף: מספרים על חסיד שפגש פילוסוף. הם ניסו להבין את ההבדל ביניהם: הרי שניהם עוסקים כל היום בחקירת האלוקים? אמר החסיד כך: אני חושב כל היום על עצמי ואתה חושב כל היום על הקב"ה. לפני שאיש הרוח הספיק להתפעל מהמחמאה, הסביר החסיד כך: נקודת המוצא שלי היא שהאלוקים קיים, לכן אני עסוק מבוקר עד ערב בשאלה כיצד אני קיים? כיצד ישנו מקום למציאות שפלה כמוני? נקודת המוצא שלך היא הפוכה: אתה קיים, ואחר כך אתה מנסה להבין איך להכניס את האלוקים בתוך המציאות הקיימת שלך...

עד כאן הרעיון הבסיסי. מכאן נמשיך לרעיון נוסף מתורת הרבי מליובאוויטש, **מעשי ופרקטי**, שמעניק כלים פשוטים כיצד להתמודד עם התפרצות המידות הרעות, כלים שהיו חסרים מאוד לבלעם ולתלמידיו.

ד. שמעתי סיפור בלתי רגיל מהרב הראשי לשעבר, הרב ישראל מאיר לאו⁵: בתחילת שנות התשעים, בשבתו כרב העיר תל אביב, נכנס למשרדו יהודי מלונדון וביקש לדבר עמו חמש דקות. קראו לו מוטל קמינסקי, חסד גור, איש מבוגר עם זקן לבן. קמינסקי הניח על השולחן ספר עטוף בעיתון ואמר "זה ספר על תולדות חיי בשואה, ובאתי לבקש מהרב שליחה. 50 שנה רובץ הסיפור על מצפוני וכעת אני רוצה לנקות עצמי". הוא זרק את הרב לאו חמישים שנה אחורה, אל אחד הימים הקשים בחייו.

זה היה בחודש אוקטובר 1942, הנאצים פרצו לעיירה פיטרקוב בפולין והחלו באקציה הארורה. הם אספו את הגברים בכיכר העיר והעלו אותם לרכבות בדרך לטרבלינקה ואילו את הנשים והילדים הניחו לטפל בהם מאוחר יותר. אביו של הרב לאו, הרב הראשי של העיר, הצליח ברגע האחרון לסדר לאשתו ולישראל (לולק) הקטן עליית גג, בוידעם, בקומה הרביעית של בניין נטוש ובו הצטופפו עם עשרה אנשים נוספים. ביניהם אותו מוטל קמינסקי, שהיה אז ילד קטן, יתום שלם, מאבא ומאימא.

לפתע הם שומעים מגפיים, צעדים הולכים וגוברים ממדרגה למדרגה. הנאצים טיפסו מקומה לקומה וחיפשו אחר יהודים מסתתרים. אימת מוות שררה. הם הגיעו לקומה שלהם ובאותו חדר הייתה ערמת קרשים. הנאצים הניחו שמישהו מסתתר תחת הקרשים והעבירו בסבלנות קרש ממקום למקום, כשהיהודים מצטנפים באימה מעל ראשם ממש.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=zKR-LqABiGs>

אמו של הרב לאו ציידה אותו בשקית חומה עם כמה תפוחים קטנים. מוטל, היתום הקטן, היה רעב נורא וכשאישי לא הסתכל, לקח מהשקית תפוח קטן ונגס בו. בדיוק באותה שעה פרצו הנאצים לחדר והוא חשש ללעוס שמא ישמעו את הלעיסות שלו בדומיית המוות מסביב. הוא גם חשש לירוק את התפוח שמא האנשים המכונסים יגלו את הגניבה. ככה ישב במשך שעותיים עם הפלח הנגוס בפיו. "כעת, הוא אומר לרב לאו, באתי לבקש ממך מחילה על הגניבה ההיא. חמישים שנה אני לא רגוע"... הרב לאו פרץ בכבי: "סלחתי לך באותו רגע, אף שלא ידעתי עד עתה מכל הסיפור".

הסיפור מעביר מסר כביר: אף אחד לא נולד מוסרי, כל אדם מגיע לעולם בצורה של "עיר פרא אדם יולד", אך כלל מצוות התורה הן רשת של מעשים קטנים, יום יומיים, המסגלים מוסריות נעלית. הרבה אנשים שואלים מה צריך כל כך הרבה מצוות? מה אכפת לקב"ה איך נחיה את חיינו? אבל מצוות התורה נועדו "לזכך את הבריות". אלו תרגילים מעשיים ופרקטיים לחיות לשם שמים מתוך מוסריות זכה.

וזאת הנקודה שבלעם פספס: הוא אמנם ידע הכול, הוא הכיר את מה שכולנו לא נבין לעולם, אבל **מרעיונות לא משתנים!** רעיונות לא יוצרים אישיות טהורה, רק הרגלים. הרגלים מעצבים את החיים. אומרים ש"הרבה יותר קל ללחום למען אמת מאשר לחיות אותה"... אפשר לדבר על דברים מהיום ועד מחר, אך הם לא מחלחלים פנימה עד **שעושים בפועל את הצעד הראשון**. עד שמוצאים אבדה ומוותרים על הפיתוי לקחת אותה, עד שנוהגים באיפוק בעניינים שבין אדם לחברו או בין איש לאשתו.

ומדוע בלעם לא תיעל את הרעיונות הנעלים לידי מעשה בפועל? כאן עלינו להיכנס אל אחד היסודות המרכזיים בתפיסה החסידי: כדי להבין את "בלעם", עלינו להבין את האסכולה שהוא יצא ממנה. מובא בספרי האר"י הקדוש שהתיבות "בלעם" ו"עמלק" משלימות זו את זו. ניקח את המילה "בלעם" ונניח תחתיה את המילה "עמלק" ונגלה דבר נורא: שתי האותיות הימניות למעלה ולמטה משלימות את המילה "בלעם" ושתי האותיות השמאליות למעלה ולמטה משלימות את המילה "עמלק". ללמדך ששני הצוררים הללו יצאו מאותו בית מדרש.

הם היו דומים: שניהם אנשים גבוהים שטיילו בשמים. גם על עמלק מוסבר במדרש שהוא לחם עם ישראל בדרכים מסטיות ושלח לוחמים ביום ההולדת שלהם, משום ש"מזלם גובר" ו"לא במהרה נופל אדם ביום ההולדת שלו". אך דבר נוסף קישר ביניהם: שניהם שיחקו עם רעיונות וזלזלו במעשים.

מובא בחסידות כי המילה "עמלק" היא מלשון "מליקה", משום שעמלק שאף לנתק בין הראש ובין הלב. עמלק סבר שהכי חשוב לדבר על רעיונות גבוהים ופחות חשוב מה אתה עושה אתם. איש לא יכול לקבוע לך כיצד לחיות בשעות אחרי הצהריים. כמו שאומרים 'המורה לגיאומטריה לא חייב להיות משולש'... תורת ישראל, לעומת זאת, צועקת את ההיפך הגמור: "מרגלא בפומיה דרבא, תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים". "כל הלומד שלא על מנת לעשות – נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו". אין דבר מאוס יותר מאשר אדם ש'נאה דורש ואינו נאה מקיים'. וזאת, אם כן, תורת המידות היהודית: לא נולדים נעלים, הופכים להיות כאלו, בכוח מעשה קטן ועוד איפוק קטן ועוד ויתור קטן.

ראיתי פעם וארט נפלא בספר "שיעורי מוסר" להגר"ח שמואלביץ: מובא ש"ראתה שפחה על הים, מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכוהן". אולם אם ראתה דברים נעלים כאלו למה נשארה "שפחה"? היא הייתה אמורה להפוך להיות נביאה נעלית מיחזקאל? שכן היא ראתה גילוי אלוקות כמתנה מלמעלה, אך לא עשתה דבר כדי לרומם עצמה לצורת חיים פעילה כזו, ומרעיונות לא משתנים.

ליקוטי שיחות ב/338: מובא בספרים שלבלעם יש שייכות עם עמלק. הרמז: בשעה שכותבים את המילה 'בלעם' ומתחתיה המילה 'עמלק', הצד הימני של שתי השורות מרכיב את המילה 'בלעם' והצד השמאלי מרכיב את המילה 'עמלק'.

ליקוטי שיחות כא/195: עיקר מלחמת עמלק היא על פועל ממש. על המוחין עצמם – בחינת י"ה של שם ה' – הוא לא כל כך מנגד. לא מפריע לו 'יודע את ריבונו', שהיהודי רוכש הבנה באלוקות, הוא נאבק אבל שהרעיונות לא יבואו לידי פועל במידות בלב ובמחשבה, דיבור ומעשה (בחינת ו"ה משם ה'). וזאת מרידה גדולה בקב"ה שיודע את ריבונו ומתכוון למרוד בו, שהדברים אינם באים במעשה בפועל.

לפי היסוד הזה, מבארים הדרשנים מדרש מוזר ותמוה:

הקדמת העין יעקב: מצאתי מאמר בשם המדרש ובקשתיהו ולא מצאתיהו בכל התלמוד וזה נוסחו: **בן זומא אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא 'שמע ישראל' וגו'. בן ננס אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: 'ואהבת לרעך כמוך'. שמעון בן פזי אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: 'את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים'. עמד ר' פלוני על רגליו ואמר: הלכה כבן פזי, דכתיב: ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'.**

שלושה חכמים מתווכחים על שאלת השאלות: מה הפסוק הכולל ביותר בתורה? כלומר, מה היסוד המרכזי עליו עומדת היהדות כולה? הראשון אומר: "שמע ישראל". האמונה באחדות ה'. השני אומר: "ואהבת לרעך כמוך", כדבריו של הלל: "זה כל התורה כולה". אך בן פזי אומר: "את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים". והלכה כבן פזי. מה הולך כאן?

הנקודה היא, שמרעיונות לא משתנים. אמונה גדולה בה', אהבה גדולה לכל יהודי - לא מחזיקה מעמד. רק "את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים", עוד הרגל טוב ועוד הרגל טוב יוצרים את השינוי ומביאים לעולם כולו הצלה וגאולה בקרוב ממש.

**כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**